Matilda CARAGIU-MARIOȚEANU

UN DODECALOG AL AROMÂNILOR sau 12 adevăruri incontestabile, istorice și actuale asupra aromânilor și asupra limbii lor*

„Dați Cezarului
cele ce sunt ale Cezarului
iar lui Dumnezeu
cele ce sunt ale lui Dumnezeu."
(Matei, XXII, 21)

Acest DODECALOG al aromânilor reprezintă credo-*ul meu științific asupra „ființei" denumite „aromân". El este rezultatul unui proces îndelungat, care durează de 68 de ani, de la nașterea mea, și care se explică prin:*

a) o excelentă cunoaștere a limbii mele materne, vorbită în familie de părinții mei, Nico Caragiu[1] și Athinà Papastere[2], și de bunica mea maternă, Dhafna Pupti[3], moștenire sfântă lăsată de stră-stră-strămoșii mei de 2 000 de ani;

b) un respect fără limite pentru tot ce este „tradiție", „lege" transmisă din generație în generație, „mentalitate" aproape imuabilă – deși foarte evoluată în comunitatea mea aromână, în raport cu altele – în f u n d a m e n t e l e sale;

c) o competență științifică veritabilă, câștigată, treptat, datorită unui lucru serios și constant (1947-1995), condus, direct sau indirect

---

* Acest text a apărut prima oară în „România literară", XXVI, 33, 1-7 sept. 1993.

[1] N. 1899, în Deniscu, Grecia; m. 1977, în București, România.

[2] N. 1900, în Hrupiști, Grecia; m. 1984, în București, România.

[3] N. 1873, în Samarina, Grecia; m. 1953, în Ploiești, România.

(prin cărțile lor), de dascălii mei: Theodor Capidan, Pericle Papahagi, Tache Papahagi, Al. Rosetti, Iorgu Iordan.

Având în vedere aceste date, în aceste momente de c o n f u z i e totală, creată de oameni care nu vor sau nu pot să respecte rezultatele științei (istorice/lingvistice/ arheologice etc.), mă consider obligată – chiar dacă acest credo *al meu va fi ignorat, criticat, distrus – să formulez ideile care mi se par a fi punctul de* plecare *în orice inițiativă, de orice fel; dacă nu sunt acceptate aceste* adevăruri elementare, *care nici măcar nu au nevoie să fie explicate, rezultatul, în orice acțiune, ar putea fi: o confuzie generală (din cauza amestecului de criterii – istorice/lingvistice/geografice/cultural-politice etc.), create adeseori conștient, de toate „părțile" implicate; fricțiuni etnice în țările balcanice; fără îndoială, s â n g e va curge din nou de toate părțile.*

Îi rog pe cititori să parcurgă, cu răbdare, cele 12 adevăruri și să le judece numai la sfârșitul lecturii.

Îmi asum întreaga răspundere.

DIXI ET SALVAVI ANIMAM MEAM

DODECALOG

1.Aromânii (macedovlahii) și limba lor maternă există astăzi și de două mii de ani

Tocmai de aceea se vorbește despre ei din secolul al X-lea, de aceea li se studiază de 200 de ani limba, este comparată cu altele[4]; de aceea se scrie o literatură în aromână și pentru aromâni, se publică reviste, se fac emisiuni radio-difuzate sau televizate în aromână și pentru aromâni; de aceea se fac Congrese ale aromânilor (De ce nu? Orice alt grup, constituit pe baza oricărui criteriu, o poate face: surzi, uriași din toată lumea – oameni ce depășesc 2 m –, grupuri religioase etc. se reunesc în Congrese Internaționale).

2. Aromânii sunt dintotdeauna sud-dunăreni

Ei sunt continuatorii populațiilor sud-est europene romanizate (macedoneni/greci/traci/illiri) sau colonizate de romani, în orice caz, nimic slav în acea epocă); latina a asimilat o parte din aceste limbi autohtone. Acest proces s-a desfășurat pe un teritoriu destul de mare și de compact, care se întindea între Carpații de nord și

---

[4] v. Achille Lazarou, *L'aroumain et ses rappport avec le grec*, Thessaloniki, 1986. Titlul spune exact acest lucru: aromâna există și are raporturi cu alte limbi.

până la sud de Balcani. Pe acest teritoriu s-a format vechiul popor român, destul de unitar la început (până între secolele VII-IX), mai ales din punctul de vedere al limbii.

3. Limba veche română (străromână/română comună/primitivă/protoromână) vorbită pe acest teritoriu era o limbă unitară

Ea prezenta, totuși, diferențe regionale, datorate substraturilor și trăsăturilor caracteristice ale latinei vorbite de ocupanții romani. Și totuși, unitatea vechii limbi române, păstrată și astăzi, este surprinzătoare (în evoluția fonetică a latinei spre noua limbă, în tipurile morfologice și în realizările concrete ale morfemelor, în vocabularul fundamental identic, în evoluțiile semantice comune etc.).

Ceea ce este cel mai important este faptul că „Toate trăsăturile caracteristice ale limbii române, tot ce deosebește limba română de limba latină pe de o parte și de celelalte limbi romanice pe de altă parte se găsește"[5] peste tot în română.

4. Unitatea teritoriului unde se vorbea româna comună a fost scindată de sosirea slavilor între Dunăre și Balcani

O bună parte din populația românească veche a fost desnaționalizată, altele au fost împinse spre nord/vest/sud (poate începând din a 2-a jumătate a secolului al VI-lea). Rezultatul: patru grupuri de vechi români, deveniți, de-a lungul secolului: românii din nordul Dunării sau dacoromânii, locuitorii Daciei), aromânii (macedovlahii, termen pe care îl prefer, căci evită confuzia: nu există

[5] v. Sextil Pușcariu, *Limba română*, I, București, 1940/1976, p. 232.

„români (nord-dunăreni)" în teritoriile unde au trăit și trăiesc „*ar(u)mân-i/rrămăn-i;* dimpotrivă, *v(a)lahi,* da, căci cu acest nume au denumit și denumesc vecinii pe t o ț i românii, din nordul și din sudul Dunării), *meglenitii* (*meglenoromânii/ ~ - vlahii,* strâns legați de aromâni), din Câmpia Meglen, la nord de Sârună (Thessaloniki), și *istrienii* (*istroromânii ~ vlahii*), din Peninsula Istria.

5. Vechea limbă română s-a scindat în cele patru ipostaze actuale ale sale

În ceea ce privește limba, cu câteva excepții, marea majoritate a lingviștilor recunoaște existența unui trunchi comun, *româna comună,* care se continuă aproape neatinsă în cele patru ipostaze actuale ale acestei limbi comune, corespunzătoare celor patru grupuri de vechi români: *româna (dacoromâna/-valaha,* limba națională/ literară a României), *aromâna (macedoromâna/-vlaha)* și *meglenita* (meglenoromâna/-vlaha; *variantă a aromânei?),* vorbite în sudul Dunării, în țările balcanice, și *istriana (istroromâna/ -vlaha),* vorbită în Peninsula Istria.

Lingviștii au denumit aceste v a r i a n t e „dialecte" și anume, „dialecte" ale *limbii române;* în acest moment al expunerii mele, este nevoie să completez ultima parte a citatului din Pușcariu (al 3-lea adevăr din *Dodecalog),* cu textul următor: „... se găsește în câteșipatru d i a l e c t e l e" *(s.n.).* Eu însămi, urmând tradiția lingvistică românească (și străină, în această privință, referitor la latinitatea sud-est europeană), am folosit această terminologie, explicând, totuși, în cursurile mele studenților și, mai târziu, în cartea mea *Compendiu de dialectologie română*[6], că este vorba aici numai de o *definitio nominis* și nu de o *definitio rei* (constatare ce aparține marelui lingvist francez Paul Meyer, formulată încă din

[6] v. Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană),* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975.

1875[7]). În ultima vreme, după câteva decenii de lucru, mi-am dat seama că problema se situează „dincolo" de lingvistică. Într-un studiu din 1988[8], aplicând a 5-a din opozițiile stabilite de Eugenio Coseriu „Au-delà du structuralisme"[9] 'langue historique ~ langue fonctionnelle', mi s-a reconfirmat opinia asupra inutilității discuției pe marginea limbii și a dialectului: româna comună este o limbă istorică, ce are un adjectiv propriu, limba *română.* Acest adjectiv aparține fiecăreia dintre limbile vorbite de *românii (vlahii,* pentru vecini) din nordul și din sudul Dunării, care sunt dialecte istorice ale românei comune. Dar, pe de altă parte, fiecare ipostază actuală a acestei limbi istorice, româna comună, este o limbă funcțională, o limbă care funcționează ca atare.

6. Aromâna este limba maternă a aromânilor, care le conferă conștiința lor etnolingvistică

Este mijlocul folosit spre a se înțelege între ei, de secole. Este ceea ce le dă o conștiință etnolingvistică aparte, le conferă „la dimension de l'homogénéité donnée par le langage, comme le dit Coseriu, en principe"[10]. 'Altérité' înseamnă aici „le fait d'être autre, caractère de ce qui est autre" (cf. *Petit Robert, s.v.);* aceasta înseamnă că orice aromân, având o limbă *a lui,* se simte, în țările balcanice, un altul, o ființă diferită de albanezi, de greci, de slavi, de turci. Tocmai limba lor este, fără îndoială, aceea care i-a înscris pe aromâni definitiv în istorie.

---

[7] v. ibidem, p. 28-33.

[8] v. idem, *À propos de la latinité de l'aroumain (à la lumière des dernières recherches),* în RRL, XXXIII, 4, p. 237-250.

[9] v. Eugenio Coseriu, *Au de-là du structuralisme,* în „Linguistica e letteratura", VII, 1-2, Pisa, 1982/1983, p. 14.

[10] v. Matilda Caragiu-Marioțeanu, *op. cit.;* v. Eugenio Coseriu, *op.cit.,* p. 14.

Aceste calități ale limbii materne a aromânilor îi conferă „dreptul de cetate", dreptul de a exista ca atare, de a fi vorbită, folosită pretutindeni - în familie, pe stradă, în biserică, în literatură –, dreptul de a fi analizată ca limbă funcțională, comparată cu alte limbi etc. Istoric, ea este o variet ate a românei *comune* (și nu a *românei* pur și simplu, căci aceasta este limba funcțională a românilor din nord).

Această *română comună* este o etapă istorică necesară, indispensabilă în orice abordare a succesoarelor latinei orientale din nordul și din sudul Dunării (etapă care a fost totuși eliminată de unii dintre lingviștii români).

7. Există două categorii de aromâni: a. „autohtoni" și b. în diasporă

A vorbi despre aromâni „în bloc" înseamnă a comite cea mai gravă dintre greșeli, cu consecințe practice dăunătoare în mai multe domenii.

Aromânii care locuiesc în țările balcanice (Grecia, Albania, ex-Iugoslavia, Bulgaria) sunt „autohtoni", adică se găsesc, de la naștere (ca popor neolatin), aproximativ acolo unde trăiesc azi (am pus cuvântul *autohtoni* între ghilimele tocmai din respect față de acei istorici/lingviști etc. care consideră că patria primitivă a aromânilor se afla undeva mai la nord de actualele regiuni în care trăiesc). Aici, acest cuvânt nu vrea decât să sublinieze diferența dintre aromânii care au rămas acolo unde s-au născut strămoșii lor și cei care au părăsit aceste locuri, aflându-se în *diasporă*).

Aromânii din ultima grupă, din *diasporă*, sunt cei ce se găsesc oriunde în lume (în țările din Europa, inclusiv în România, în cele două Americi, în Australia etc.).

8. Statutul aromânilor „autohtoni" locuind în țările balcanice este diferit de acela al aromânilor din diasporă

Aromânii din țările balcanice sunt minorități în raport cu populația majoritară din statul în care trăiesc.

Această calitate le conferă drepturi, acordate în lumea întreagă oricărei minorități, în orice țară. Dar este necesar ca ei înșiși, aromânii care trăiesc în acele țări, să și le ceară, să încerce să și le obțină. Consider că orice intervenție venită din afară nu ar putea decât să înrăutățească relațiile dintre etniile balcanice. România mai ales, după părerea mea, nu trebuie să mai repete greșeala comisă acum mai bine de un secol și un sfert, intervenind în învățământ (în româna literară și, mai mult decât atât, predându-se exclusiv limba, literatura, istoria, geografia *daco*-românilor, în timp ce copiii aromânilor își pierdeau limba maternă și nu știau nimic despre istoria lor, despre cultura și personalitățile lor..., nimic despre ei înșiși) și în biserică unde se oficia slujba în limba română literară (rezultatul, un exemplu: biserica românească din Sofia [Bulgaria] a fost clădită de aromâni, mai mult, singurele persoane, femei în vârstă, care asistau la slujbă, într-o duminică a începutului de septembrie 1989, când a avut loc, la Sofia, Congresul AIESEE, erau, toate, aromânce - preotul român însuși dându-ne aceste explicații. Slujba era însă în limba română literară. QUID PRODEST?). Evident, statul român îi poate ajuta pe aromânii din țările balcanice cu cărți, burse de studii, învățători și preoți, dar aceștia trebuie să cunoască aromâna și să fie chemați/acceptați de aromânii „autohtoni". Românii din sudul Dunării nu țin geografic de românismul nord-dunărean, ci istoric, prin origine și prin unitatea de limbă și de nume; deci România nu are de ce să se amestece în procesul însuși: ea poate proceda ca orice altă țară, înrudită sau nu prin limbă (Franța, Italia, Germania, S.U.A. etc.),

care își îmbogățește zi de zi patrimoniul cultural în toate țările. A relua vechea acțiune culturală aplicată începând cu 1864 înseamnă noi asperități și fricțiuni, mai mult decât periculoase.

9. Statutul aromânilor aflați în diasporă (în România, ~în altă parte) are specificul lui

Aromânii care locuiesc în orice altă țară din lume pot, dacă trăiesc în grupuri compacte și dacă o doresc, să se constituie în minorități și să-și ceară drepturile.

Situația aromânilor care trăiesc în România este, după opinia mea, cu totul diferită: acești aromânî au venit în România în mod deliberat, nimeni nu i-a obligat să o facă. Ei au sosit aici având conștiința (inculcată, târziu, de intelectualii aromâni, români, străini, pe cale culturală, deci) că ei sunt români, ceea ce și sunt, istoric vorbind –, a fost alegerea lor. Să spunem însă că noi toți cei care trăim în România, țara care ne-a primit, care ne-a oferit un acoperiș, o viață materială (care era foarte satisfăcătoare înainte de al doilea război mondial), o cultură, suntem minoritari în această țară? În care limbă George Vraca sau Toma Caragiu au devenit uriași ai artei scenice? Nu în româna literară? Toma Caragiu este născut chiar în Grecia și, prin țara sa de naștere, el aparține și acesteia (ca și George Murnu, Nicolaie Batzaria, Marcu Beza, dintre cei ce au scris și în aromână și în româna literară; ca și Eugen Ionescu, care, invers, este scriitor de limbă franceză, mai ales, dar este român de origine; și nimeni nu se supără pentru asta).

Consider, de aceea, că a legaliza o comunitate aromânească minoritară în România, astăzi, ar constitui cea mai mare absurditate a istoriei contemporane a aromânilor.

10. Numele aromânilor trebuie să fie: aromân și macedovlah

Se știe că t o ț i românii, nord- și sud-dunăreni, își zic ei înșiși cu un cuvânt care îl continuă pe lat. *Romanus*[11]. Se știe, de asemenea, că t o ț i vecinii îi denumesc pe t o ț i românii cu termenul germanic prin care popoarele respective îi numeau pe romani (*vlah*, cu toate variantele sale[12]). Cercetătorii i-au denumit, mai ales, *macedoromâni*. Consider acest termen echivoc (cum am arătat și mai sus, adevărul nr. 4) și propun, de aceea, ca el să fie înlocuit prin *macedovlah*, „compus" pe care îl datorăm de altfel părintelui *Gramaticii aromâne sau macedovlahe*, Mihaïl G. Boïagi[13] (mi-am permis să fac o mică rectificare: *macedo-*, în loc de *macedono*, și să adaug o trăsătură de unire).

Faptul de a folosi elementul *macedo-* nu trebuie să-i supere pe cei din țările balcanice: această denumire este folosită de cel puțin 200 de ani (exemplul lui Boïagi, 1813). Acest element, urmat de numele etnic, exclude orice confuzie: *macedoslav* este altceva decât *macedovlah* etc. Dimpotrivă, utilizarea termenului *Macedónia/ Makedónia*, ca și adjectivul corespunzător *macedonean/makedonski* creează multe confuzii. Se știe că *Makedhonía* este ... „une macédoine/ salade de fruits, de légumes", adică un amestec de populații. Tocmai de aceea, pentru ca informația individualizatoare a numelui etnic să fie păstrată intactă (alt fel spus: pentru a se evita orice confuzie), trebuie ori să se dea alte nume, ori să se adauge la numele etnic un atribut situațional. A da numele *Makedónia* unei republici slave create după război și care are frontieră cu o provincie

---

[11] v. Matilda Caragiu-Marioțeanu, *op. cit.*, loc. cit.

[12] v. noi date și interpretări în expunerea mea (făcută la Sesiunea științifică organizată de Secția de Filologie și Literatură a Academiei Române, 31 oct. 1994), *Varietatea limbii române*, în volumul *Limba română și varietățile ei locale*, Editura Academiei Române, București, 1995, p. 22-29.

[13] v. Mihaïl G. Boïagi, *Gramatică aromână icâ macedonovlahă*, Freiburg i. Br., 1988 (cu titlul tradus de mine după original), sau *Gramatică română sau macedoromână*, ediția Per. Papahagi, București, 1915 (cu titlul dat de editor).

grecească (las de o parte aspectul istoric al problemei) care se numește tot *Makedhonía* înseamnă a crea confuzie (situația este identică, aproape, cu aceea care s-a produs, tot după război, cu termenul *Moldova:* s-a „furat" numele unei vechi provincii istorice din România și s-a dat altei provincii românești – furată ea însăși de sovietici, creându-se... noua „Republică Sovietică Socialistă *Moldovenească"*, această provincie/republică nou creată având, de fapt, numele ei propriu: ea se numește dintotdeauna *Basarabia).* Deci: *Macedonia ~ macedonean* = echivoc *(Moldova ~ moldovean* = echivoc)! Repet: CUI PRODEST? În orice caz, nu țărilor balcanice! (confuziile pot fi grave sau numai derutante – un exemplu din ultima categorie: la apariția, în România, a dublului dicționar român-macedonean și macedonean-român[14], mulți aromâni au crezut că era vorba de un dicționar aromân. Explicațiile pe care le-am dat mereu m-au costat mult timp pierdut: respectivul „macedonean" era, de fapt, „macedo-*slav"!).*

Așadar, numele etnic este foarte apropiat, prin natura sa, numelui propriu: dacă într-o familie sunt mai multe *Maria,* se caută o modalitate de a le individualiza (adăugându-se sufixe, atribute etc.; de ex., în română: *Maria, Mărioara, Măriuca, Marica, Maricica, Maria mare, Maria mică, Maria a Domnichii* etc.; pentru statul *Moldova,* se spunea *Moldova Sovietică,* se spune acum *Moldova de dincolo de Prut* etc.). Confuzie înseamnă „lipsă de precizie", ceea ce duce la eroare, derută, haos și alte tulburări de toate felurile. De aceea, numele MACEDOVLAH mi se pare cel mai potrivit.

11.Aromânii sunt creștini ortodocși. Ortodoxismul lor are specificul lui (spre deosebire de acela al românilor din nord)

Distincția 'creștin ~ ortodox' deosebește pe aromâni și aromâna (vocabularul ei) de românii și româna din nordul Dunării:

[14] v. Mile Tomici, *Dicționar român-macedonean și macedonean-român,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, România, 1986 (două volume).

dacă, pentru toți românii, *creștinismul* este funciar, primordial și latin, în schimb, *ortodoxismul* este adoptat, tardiv și neogrec la aromâni, dar însușit, vechi (de peste un mileniu) și bizantino-slav la românii din nord. Vocabularul aromân conține foarte puține elemente de ritual ortodox, iar literatura rituală este, și ea, foarte rară. De fapt, aromânii nu au avut o organizare ecleziastică proprie, biserica greacă impunându-se, târziu, ca atare[15].

12. Aromânii (macedovlahii) trebuie să aibă un singur scop: să-și cultive limba maternă și tradițiile lor

Nu cred să existe aromâni care să aibă alte pretenții în țările în care trăiesc, în Peninsula Balcanică. Dacă există, ei trebuie să aibă grijă și să vorbească în numele lor. A implica pe toți aromânii în inițiative, porniri, acțiuni aberante, incompatibile cu concepțiile lumii contemporane, care vrea să realizeze o înțelegere reală între popoare, înseamnă a descalifica o etnie și a distruge tot ceea ce strămoșii noștri și personalitățile noastre au realizat de-a lungul secolelor.

---

[15] v. Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Païen, chrétien et orthodoxe en aroumain*, în *Studi romeni e romanzi, omaggio a Florica Dimitrescu e Alexandru Niculescu, Linguistica, Etnografia, Storia romena*, Padova, 1995, p. 52-73.